

„MILYEN ÍZŰ ÉS SZAGÚ A SZOCIALIZMUS?”

Doru Pop: *Szocialista szappanopera*

■ Mi az idő, és mi az emlék? Leírható e kettős dimenziójában a valóság vagy egy élettörténet? Avagy mi magunk vagyunk saját élettörténetünk? „Az idővel a boldogságot és a szomorúságot mérjük [...] Az emlékek nem mondanak igazat. Az emlékek hamis benyomások, bizonyosságba oltott téveszmék saját magunkról...”

Doru Pop 2017-ben magyarul is megjelent *Szocialista szappanopera* című regénye emléktöredékekből és kisebb történetekből álló önéletrajz, Tamás Etelka fordításában. A könyv a román író első regényeként 2013-ban jelent meg a Cartea Românească kiadó gondozásában, eredeti címe: *O telenovelă socialistă*. A szerző a személyes emlékezés révén, sajátos humorral és nosztalgiával eleveníti meg az olvasói előtt a hetvenes és nyolcvanas évek szocializmusát, annak elnyomó, néhol már-már groteszk vídamsággal leírt rendszerét.

A regény gyermekkortól a katonaságig, születéstől a felnőtté váláson át mutatja be egy identitászavaros rendszer két évtizedének világát, a Romániában, azon belül is Erdélyben zajló szocializmust és mindennapjait, egészen annak bukásáig. A könyv tíz számozott fejezetből áll, melyekben a rövidebb, alcímezett elbeszéléseket, emlékvillanásokat helyenként humoros „közjátékok” szakítják félbe, egyfajta betétekként idézik meg a kor mentalitását, sokszor önironikus szellemességét. Ezek a közjátékok többnyire mesék, vulgáris viccek vagy egyéb „bölcösségek” Rebeleş

bácsikától: „Bácsikám, mondj egy mesét...”, „Mi a kommunizmus, bácsikám? – A kapitalizmus cikóriája. A cikória annyira kávé, amennyire a kommunizmus az összes polgár társadalma.”

A főszereplő egy többidentitású közegben él, egy nyüzsgő nagycsalád félárva tagjaként, akinek hozzátartozói időközben bekövetkező halálával és a rendszer elnyomó szörnyűségeivel egyszerre kell megbirkóznia, miközben az idő múlása a kommunizmus bizonytalanságában tolja maga előtt a felnőtté válás útján. A helyszín a tág értelemben vett Erdély, gyermekkoriának útvonala Nagybánya, Nagykároly és Nagyvárad városán keresztül halad, ahol a főszereplőnek apja elvesztése és a rendszernek való kiszolgáltatottság mellett a költözéssel, a csonka család viszontagságaival és a személyes tér szinte teljes hiányával kell szembesülnie és megküzdenie. Mivel emlékekről, emlékfoszlányokról beszélünk a regény kapcsán, és kevésbé egy szorosan összekapcsolódó történetláncról, ezért nem a kronologikusság az alapvető szervezőelv az egyes történetek között, még ha összességében egyfajta életút ki is rajzolódik a mű végére. A történetek sokszínűsége, az elbeszélte tapasztalatok és benyomásszerű emlékképek vonatkozásai hasonlóan változatos érzéseket képesek kiváltani az olvasóból. Egy olyan világ rajzolódik ki, amelyik nem csupán a magától értetődően nosztalgikus jellegénél és hangulatánál fogva köti le

a befogadót, hanem olyan rétegelt jelentésszintek mutatkoznak meg a szövegek megalkotottságában, amelyek sajátossá és élővé teszik a regényben megjelenő világot. Ez a többszintűség, ezek a szintek egyszerre feltételezik az utalásszerű közös nyelvet, a korra jellemző mentalitás valamilyen szintű ismeretét, ugyanakkor helyenként a részleges ki nem mondottságot, a beletörődöttség némaságba halkulását vagy épp az öniróniát, a gúnyos humort, a szókimondó vulgaritást, melynek mindvégig nagy szerepe van a kifejezés szintjén.

De „Milyen ízű és szagú a szocializmus?” A regény egyik fontos sajátossága maga a hangulat, az a vidám, játékos nosztalgiával történő visszaemlékezés, mely a kommunista rendszert, a családi élet nehézségeit nyitottan és tabuktól mentesen, szókimondó őszinteséggel idézi és vállalja fel. A gyermek- és kamaszkori emlékek, a szexualitás tapasztalatai, az alkoholistá mostohaapa jelenléte, a kíméletlen halállal való szembesülés mind olyan tapasztalatok, melyek nem traumaként idéződnek fel, hanem mint az élet szükséges vagy szükségtelen, befolyásolhatatlan velejárói. Ez a fajta őszinte és sajátos ábrázolásmód teszi lehetővé, hogy szinte megelevenedik előttünk a könyv borítóján is megjelenő képi világ, a rozsdamarta villamos, a fehér, kopott tömbházak sorai és a lépcsőházakban terjengő szagok jellegzetes együttese: „A blokkban semmi sem szent. A blokk csak egy kocka. A blokk lakáshalmaz. Nem otthon, hanem az együttélés mintapéldája [...] közösségi laboratórium.” A lakónegyeden belüli mindennapos hangos veszekedések, a magára és egymásra utaltság kényszerű kötelékeket szül, olyan eltorzult közeget és közösséget, amelyen belül az elrejtteni való felszínre kerül, s ahol a titkok elveszítik lényegüket, pontosan azért, mert eleve nem is tudnak azok ma-

radni: „A blokk megfosztott a nyugalamtól, az ártatlanságotól és a tisztaságotól is, és az étvágyamat is elvette.” A hazugság, a tolvajlás, csalás mind jelen vannak a hétköznapiakban, és mindenikük létjogosultsággal rendelkezik, a rendszer kijátszása egy szinten már legitim létszükségletként jelenik meg. Ezt támasztják alá a főszereplő fiatalkori kompániájának vandálkodásai vagy a termelési gyakorlaton eltulajdonított rezsó esete.

A hazugság különösen nagy szerepet kap a regény egyes fejezeteiben (például az *Emlékek a hazugok országából* című fejezetben), ahogy a mindennapi életben is: „Annyira büszke voltam magamra és a hazugságaimra, hogy szüntelenül hittem, nincs nálam rátermettebb. Amíg aztán egy szép napon meg nem láttam az Elvtársat a tévében.” De erkölcsi vonatkozás híján ugyanúgy a valóság és a szocializmus részét képezi, mondhatni működésképpen egyik mozgatórugója a megtévesztés, akár felismerhető, akár nem.

„...ez már kommunizmus?... – Még nem, még egész jól megy a sorunk!” A regényben a rendszer által nyújtott körülmények nem úgy jelennek meg, mint valami démonizált, megvetett állapot, amely ellen való lázadás vágya folyamatosan ott él az emberekben. A kommunizmus itt nem elnyomó, kényszerítő külső erőként jelenik meg, hanem pusztán mint egy alig komolyan vehető körülmény, néha abszurditás, mely olyan kérdéseket tesz fel, amire nincs is válasz: „– De ha választhatnál a kommunizmus és a kapitalizmus között, mit választanál? – Az almát választanám – mondta.” A kommunizmus olyan körülmény, ami a humorban és a játékban képes feloldódni, melyen belül egy nehezen élhető élet is „életként” jelenik meg, még ha rejtve, korlátok közt is kell magát megvalósítania: „És tőle tanultam meg azt is,

hogy az almát nem kell felválni, sem felszeletelni, harapni kell. Mert minden almaevés öröm.”

A mű a '89-es forradalom kitörésével, kiteljesedésével, az „Eltárs és Elvtársnő” kivégzésével zár, majd Rebeles bácsi halála jelenik meg az epilógusban. Doru Pop regénye az egyéni emlékek megszámlálhatatlanságában, a nehezen kifürkészhető

életben és múltban próbál eligazodni, közben felidézve egy olyan korszakot, melynek utóhangjai és visszhangjai máig érezhetőek és hallhatók. „Én, akinek lennem kellett volna, ugyanaz vagyok, mint én, aki lehettem volna, és aki vagyok. Mi a hazugság és mi az igazság?”

Maier Máté

